

СВОБОДАТА НА ИЗРАЗЯВАНЕ SUB JUDICE И БЕЗПРИСТРАСТНОСТТА НА СЪДА*

Проф. др. Мартин Кайер**

Фактът, че *пресата* отразява пристрастно даден съдебен процес, е по принцип без значение, когато се установява безпристрастността на съдебния състав. Но все пак, като има достъп до публикации в медиите, възможно е даден съдия да се е запознал с информация, която не му е била представена официално в хода на съдебното производство. Това (подсъзнателно) може да накара съдията да добие пристрастно отношение към делото в хода на производството. Този ефект има значение за Съда в рамките на проверката на безпристрастността на съда (или казано по-общо, правото на справедлив процес). Така под въпрос може да се постави доколко е желателно да има обществена дискусия за висящи дела, преди съдията да е издал решение (така наречения принцип *sub judice*). Специално във Великобритания особено съдиите се колебаят дали да позволяват отразяване в пресата на висящи производства.¹ Една от причините за този подход може би се дължи на това, че Великобритания е една от държавите-членки на Съвета на Европа, в които процесът със съдебни заседатели е важен начин за произнасяне по спорове. Съдебните заседатели може би се влияят по-лесно от изявления в пресата, отколкото професионално обучените съдии.² Какъв е европейският подход?

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

Статията е глава от докторската дисертация на Мартин Кайер “Превързаните очи на Темида – съдебната независимост и безпристрастност в светлината на изискванията на Чл. 6 ЕКПЧ” (“The Blindfold of Lady Justice - Judicial Independence and Impartiality in Light of the Requirements of Article 6 ECHR”) [Лайденски Университет 2003 г.]. Тя е включена в базата данни и на английски език. – *бел.ред.*

** Мартин Кайер, магистър на хуманитарните науки (Leiden), магистър по право (Охон). Авторът работи в холандското Министерство на правосъдието като отговаря за представителството на Холандия пред Европейския съд по правата на човека.

¹ И това предизвиква оживена дискусия по темата в английската литература. Вж., *inter alia*, G. Robertson and A. Nicol, *Media Law*, London 1992; C.J. Miller, *Contempt of Court*, 1988; A.J. Arlidge and D. Eady, *Law of Contempt*, 1982; G. Borrie and N.V. Lowe, *Contempt of Court*, 1983; C. Walker, "Fundamental rights, fair trials and the new audiovisual sector", в: *Modern Law Review* 1996, стр. 517-539; T. Ingman, "Interfering with the proper administration of justice", в: *Civil Justice Quarterly* 1992, стр. 175-192; статията "The press and the criminal courts", в: *Justice of the Peace* 1987, стр. 274-275; статията "Hidden Justice", в: *The Solicitors' Journal* 1987, стр. 147; K.F. McCormac, "Open Justice", в: *Justice of the Peace* 1990, стр. 148-151.

² Вж. Принцип 10 на Препоръка Rec(2003)13 на Комитета на министрите на държавите-членки относно предоставянето на информация чрез медиите при наказателни съдебни производства (приета на 10.07.2003 г.). Коментар върху Препоръката има в D. Voorhoof, "Mediaberichtgeving in strafzaken: Raad van Europa wil soberder gerechtsjournalistiek", в: *Mediaforum* 2003, no. 11/12. Вж., *a contrario*, G. Robertson and A. Nicol, *Media Law*, London 1992, стр. 263; C. Walker, "Fundamental rights, fair trials and the new audiovisual sector", в: *Modern Law Review* 1996, стр. 534; T. Welsh, "Fair, accurate, newsworthy", в: *New Law Journal* 1995, стр. 1007-1008 и C.J. Miller, "Contempt, unsafe convictions and bias", в: *The Law Quarterly Review* 1993, стр. 39-41.

Европейската комисия по правата на човека реши, че няма нарушение на Конвенцията, само защото съдията е имал достъп до пресата по време на процеса.³ Нито пък държавата може да бъде отговорна, ако пресата е повлияла на някои свидетели.⁴ В решенията на (Комисията и) Съда се посочват няколко фактора при оценката на ролята на медиите в тези случаи.⁵

- Първият и най-важен фактор е предметът и контекстът на медийния интерес. Дали съдебното производство е с така нареченото естество от "широк обществен интерес"? По делото "X. - Норвегия"⁶ жалбоподателят е високопоставен държавен служител в министерство, върху което се оказва огромен политически натиск от Парламента. В резултат на това, започва производство срещу жалбоподателя, като се твърди, че не изпълнява задълженията си компетентно. Поради по-ранния политически натиск, делото срещу жалбоподателя се радва на значителен медиен интерес. Бившият държавен служител подава жалба до органите в Страсбург за това, че не е получил справедлив процес, защото безпристрастността на съдията е застрашена от вниманието на медиите. Когато оценява жалбата, Комисията придава значение на "широкия обществен интерес" към делото. В деликатния политически контекст на делото, широкото отразяване в пресата е неизбежно. Разсъжденията на Комисията изглежда предполагат, че макар да е възможно мнението на съдията да е повлияно, тази опасност е риск, който жалбоподателят понася. Това показва, че Комисията е много по-толерантна към пресата. Тази толерантност към пресата се дължи на основната (информираща) роля на пресата в едно демократично общество. Така може да се каже, че свободата на пресата би се тълкувала по-рестриктивно от Комисията, ако съдебното производство бе отразено в медиите поради факта, че жалбоподателят е известен певец или филмова или телевизионна звезда. Вниманието на пресата е еднакво неизбежно, но във втория случай пресата не изпълнява основната си информираща роля в едно демократично общество. Няма "обществен проблем", който медиите да коментират. И все пак, не винаги е ясно къде свършва информиращата роля на пресата и къде започват клюките, но предложената плавна скала може да послужи като полезно указание за Съда.

Вероятно най-известното дело в тази връзка е делото на вестника "Сънди таймс" (*Sunday Times*). "Сънди таймс" иска да публикува статия за така наречените "деца на лекарството талидомид". Но по същото време съдебното производство, заведено от родителите на децата

³ Европейска комисия по правата на човека, 18.12.1980 г., *Crociani, Palmiotti, Tanassi & Lefebvre d'Ovivo - Italy* (appl. nos. 8603/79, 8722/79, 8723/79 & 8729/79; D&R 22, стр. 147).

⁴ Европейска комисия по правата на човека, 1.06.1967 г., X. – *Austria* (appl. no. 2291/64; CD 24 (1967), стр. 20).

⁵ Сравни пример от практиката в Холандия. След убийството на холандския политик Фортайн, редица (кандидат) членове на Парламента и дори министри изразиха мнението си за висящото наказателно производство срещу тогава обвиненото лице. Апелативният съд в Амстердам трябваше да се произнесе дали изявленията, направени от държавни органи, са нарушили правото на обвиняемия на справедлив процес от независим и безпристрастен съд. В решението си от 18.07.2003 г. (публикувано в *NJCM-Bulletin* 2003, стр. 874-876) Апелативният съд окачестви изявленията като "неподходящи", "рисковани", "неадекватни" и "необмислени", но не установи нарушение на чл. 6 от Европейската конвенция за защита правата на човека в конкретните обстоятелства на делото. Апелативният съд използва различни критерии: (а) изявленията са еднократни действия, (б) лицата, които са направили изявленията, не са участвали в изготвяне на обвинението или произнасянето на решението срещу обвиняемия, (в) съдът на държавата е преценил дали изявленията са насочени срещу установяването на вина или срещу тежестта на наказанието, (г) дали изявленията са направени преди или след признанията на обвиняемия, и (д) факта, че наказателният процес не е проведен пред съдебни заседатели, а пред професионални съдии, които не са били толкова лесно повлияни от изявленията на обществени личности. Вж. N. Roos, "Onafhankelijkheid als rechterlijk paternalisme", в: *Nederlands Juristenblad* 2003, стр. 2155.

⁶ Европейска комисия по правата на човека, 16.07.1970 г., X. – *Norway* (appl. no. 3444/67; CD 35 (1971), стр. 37). Вж. също: ECHR, 22 May 1990, *Weber - Switzerland* (Series A-177), §48.

на талидомида срещу производителя на талидомид във Великобритания, е висящо пред съда. И жалбоподателите, и производителят на талидомид “Дистилърс” искат да стигнат до извънсъдебно споразумение. Всъщност, делото предизвиква много сложни правни въпроси по английското законодателство, така че и двете страни са заинтересовани от извънсъдебно уреждане на спора. Макар делото да било отложено, Административният съд във Великобритания решава да забрани публикуването на статията. Възражението срещу едностранния коментар преди приключване на съдебните заседания е, че може да възпрепятства надлежното и безпристрастно правораздаване, като повлияе и се отрази на мнението на членовете на самия съдебен състав, като повлияе на свидетелите, които ще бъдат призовани, или като създаде предубеждение в ущърб на свободния избор и поведение на страна по делото. Третият вид влияние е този, който има значение за разглежданото дело. Английският съдия е на мнение, че “Сънди таймс” използва общественото мнение, за да окаже натиск върху “Дистилърс” и да ги накара да предложат по-голямо обезщетение от това, което биха предложили в противен случай. “Сънди таймс” приема това решение като нарушение на тяхната свобода на изразяване, гарантирана от чл. 10 на Конвенцията, и делото отива в институциите в Страсбург. Когато защитава решението, постановено от английския съдия, Британското правителство се позовава на гореспоменатата ограничителна клауза в чл. 10 § 2 (“за гарантиране авторитета и безпристрастността на съдебната власт”). С минимално мнозинство (11 гласа “за”, 9 гласа “против”) Съдът стига до заключението, че Конвенцията е нарушена. Като разглежда причините защо проектът на статия във вестника е преценен като осъдителен от Камарата на лордовете, Съдът заключава, че английските висши магистрати се притесняват от опасността от “процес чрез вестник”. Според становището на Съда, това попада в рамките на гарантиране *авторитета* на съдебната власт. Съдът дава пояснение т. 55 на решението си:

"Терминът “съдебна власт” (*pouvoir judiciaire*) обхваща механизма на правосъдие или съдебната власт в държавата, както и съдиите в тяхното длъжностно качество. Фразата “авторитета на съдебната власт” включва конкретно идеята, че съдилищата са, а и широката общественост ги приема като, адекватният форум за установяване на законови права и задължения и решаване на спорове във връзка с тях; в допълнение, широката общественост уважава и има доверие в способността на съдилищата да изпълняват тази функция."⁷

По-нататък Съдът посочва, че мерки “за гарантиране авторитета и безпристрастността на съдебната власт” защитават интереси, които могат да бъдат обективно определени. В следствие от това, свободата на преценка на държавата е по-малка и затова Съдът е готов да направи подробен преглед на положението в страната.⁸ В крайна сметка Съдът решава, че няма наложителна социална необходимост от забраната срещу “Сънди таймс”. Съдът преценява, че английският съдия не е отдал нужното значение на *правото* на свобода на изразяване, че делото е било отложено, че членът е с умерена формулировка и добре балансиран, че забраната е формулирана твърде общо, и – най-важно – по делото има значителен обществен интерес. Делото на “Сънди таймс” несъмнено е едно от най-важните в тази област.⁹

⁷ Допълнителна практика на съда, поясняваща тези идеи: Европейска комисия по правата на човека, 14.07.1983 г., *T. – Belgium* (appl. no. 9777/82; *D&R* 34, p. 158).

⁸ Европейски съд по правата на човека, 26.04.1979, [Sunday Times – United Kingdom](#) (Series A-30), §§62-67.

⁹ Но също така получава сериозни критики. Вж. напр. F. Mann, "Britain's Bill of Rights", в: *L.Q.R.* 1978, стр. 512: "Със сигурност би било странно, ако чуждестранни съдии ... осъдят институция [закона за неуважение към съда, *МК*], която е на много по-високо ниво от тези, които познават на ниво собствените си национални правни системи".

Съдът следва логиката на разсъждение по делото на “Сънди таймс” при делото “Дю Рой и Малори”.¹⁰ Френски журналисти са осъдени за коментар по висящо дело, което засяга политици. Съдът подчертава, че забраната за публикуване не е достатъчно оправдана с оглед факта, че обществеността има правото да бъде информирана за въпроси от обществено значение “тъй като се отнася за френски политици и твърденията за техни измамни действия като директори на публично дружество, което управлява настаняването на имигранти”.

До различно заключение се стига по делото “Ворм”, което засяга Австрия. В продължение на няколко години Ворм, австрийски журналист, прави проучвания за измамното поведение на бившия министър на финансите Андрош във връзка с данъчни нарушения, извършени от него, докато е изпълнявал тази длъжност. По време на процеса публикацията на Ворм прави подробен анализ на съдията, прокурора, обвиняемия и неговия защитник. Статията изглежда да се основава на презумпцията, че Андрош е виновен. В резултат Ворм е осъден за “неразрешено влияние върху наказателно производство”. Колкото и да е изненадващо, Съдът не подчертава неизбежния медиен интерес към дело от широк обществен интерес, което засяга политик, но вместо това подчертава собствената си субсидиарна роля и доктрината за свобода за преценка.¹¹ Единствената проверка, която Съдът прави, е дали причините за осъждането на Ворм са адекватни и достатъчни и дали наложената санкция не е непропорционална. Съдът не се занимава с проверка на възможността коментарът действително да е повлиял на резултата на производството, а със запазването на съдебната зала като подходящия форум за решаване на спорове.¹² Възниква въпросът защо Съдът стига до толкова различна позиция в сравнение с решението си по делото на “Сънди таймс”. Това може да се обясни с две разлики между делата.¹³ На първо място, по делото на “Сънди таймс” има цензура преди публикацията, докато по делото на Ворм, журналистът е наказан след публикуването на материала. Съдът е много по-строг по отношение на превантивната цензура.¹⁴ Втората разлика е в това, че по делото на “Сънди таймс” Съдът разглежда мерките, които да се предприемат в защита на “гарантиране авторитета на съдебната власт”. Съдът приема, че това е интерес, който може да се определи обективно, в следствие на което свободата на преценка на държавните органи да предприемат рестриктивни мерки е ограничена. В случая на Ворм, Съдът има малко по-различна гледна точка: рестриктивните мерки са предприети, за да се гарантира справедлив процес срещу обвиняемия. В този случай, свободата на преценка на национално ниво е по-голяма. С оглед потенциалните дългосрочни последици за конкретния обвиняем, по-строгото отношение към действията на медиите се оказва оправдано.¹⁵

- Втори фактор, който е от значение, е интервалът от време между момента, когато на делото се обърне внимание в медиите, и момента, когато съдията (или съдебните заседатели) трябва

¹⁰ Европейски съд по правата на човека, 3.10.2000 г., *Du Roy et Malaurie – France* (appl. no. 34000/96), §35.

¹¹ Европейски съд по правата на човека, 29.08.1997 г., *Worm – Austria* (Reports 1997, 1534), §§38, 47, 49 и 54. Значението на доктрината за свободата на преценка вече е подчертано в особеното мнение на съдия Моренийя в Европейския съд по правата на човека, 24.02.1997 г., *De Haes and Gijssels – Belgium* (Reports 1997, 198).

¹² Вж. също J. McBride, “Judges, Politicians and the Limits to Critical Comment”, в: *European Law Review* 1998, стр. 85.

¹³ Вж. M. Kuijer, “Persvrijheid *sub judice*”, в: *NJCM-Bulletin* 1998, стр. 332-345.

¹⁴ Европейски съд по правата на човека, 26.11.1991, *Observer and Guardian – United Kingdom* (Series A-216), §60.

¹⁵ За критичен анализ на делото “Ворм” вж.: I. Cram, “Criminal contempt, Article 10 and the First Amendment – A case for importing aspects of US free speech jurisprudence?”, в: *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 2000, стр. 245-272 и 270-272.

да произнесат присъдата си.¹⁶ В делото *X. срещу Норвегия* съдебните заседатели трябваше да произнесат присъдата си една година след като се уталожи вълнението, предизвикано от отразяване на делото в медиите. Поради тази причина Комисията реши, че е малко вероятно съдебните заседатели да са били повлияни от това как събитието е било отразено в медиите. Следователно, забрана, която ограничава медиите при коментарите им по дадено дело, винаги ще трябва да бъде ограничена във времето. Ще бъде трудно да се оправдаят неограничени във времето забрани.¹⁷ "Уместни" причини за ограничаване на медиите не е задължително да са "достатъчни" причини. "Уместни" причини могат да станат и недостатъчни с течение на времето.¹⁸

- Трети уместен фактор е отговорността на държавата за отразяването в медиите. Това бе обсъждано в решението на Комисията по делото *Хаушилдт*¹⁹ :

"Жлъчна медийна кампания може при определени обстоятелства да повлияе отрицателно на безпристрастността на даден процес и да ввлече отговорността на държавата, особено ако е иницирана от някой от държавните органи."

Така че, ако източникът на обстойното медийно отразяване можеше да се проследи чак до (една от институциите на) държавата, Комисията щеше да прояви по-малко търпимост към институциите от въпросната страна-членка. Неангажиращата връзка между фактическото медийно отразяване и влиянието на медиите върху процеса, в по-късния сценарий, ще бъде по-лесно възприета. В това отношение, член 6 §2 също има тежест. Член 6 §2 гарантира на всеки, обвинен за дадено престъпление, така наречената "презумпция за невинност". Обвиненият ще се смята за невинен до доказване на противното. Член 6 §2 не забранява разпространяването на дадена информация, засягаща хода на съдебния процес, но това трябва да бъде направено по начин, по който тази презумпция за невинност няма да е нарушена.²⁰ Становища, които само отразяват подозрение, се смятат за приемливи по различните дела, докато становища, които отразяват мнението, че въпросното лице е виновно, ще бъдат смятани за недопустими.²¹ Въпреки това, Комисията няма да изрази възражение, ако прокуратурата на страната-членка е издала съобщение за медиите с цел предотвратяване на разпространяването на неправилна информация.²²

¹⁸ Европейски съд по правата на човека, 26 ноември 1991 г., *Observer and Guardian – United Kingdom* (Серия А-216), §68 и Европейски съд по правата на човека, 26 ноември 1991 г., *Sunday Times No. 2 – United Kingdom* (Серия А-217). Вж. също: Европейски съд по правата на човека, 22 май 1990 г., *Weber - Switzerland* (Серия А-177), §51.

¹⁹ Европейска комисия по правата на човека, 9 октомври 1986 г., *Hauschildt – Denmark* (вх. № 10486/83; D&R 49, стр. 86).

²⁰ Европейски съд по правата на човека, 10 февруари 1995 г., *Alenet de Ribemont - France* (Серия А-308), §41 и Становището на комисията, §§68-70 и Европейски съд по правата на човека, 16 декември 1966, X. – *Germany* (Вх. № 2413/65; CD 23 (1967), стр. 1). Вж. също параграф 22 от Препоръката за събиране (Assembly Recommendation)1003 (1993) на Съвета на Европа по журналистическа етика (Док. 6854): "В журналистиката информацията и мненията трябва да уважават презумпцията за невинност, особено за дела, които още не са решени (*sub judice*) и трябва да се въздържат от вземане на решения "

²¹ Европейски съд по правата на човека, 25 март 1983 г., *Minelli - Switzerland* (Серия А-62), §37; Европейски съд по правата на човека, 4 декември 1985 г., *I. and C. – Switzerland* (вх. № 10107/82; D&R 48, стр. 35) и Европейски съд по правата на човека, 14 март 1989, *Grabemann – Germany* (вх. № 12748/87).

²² Европейска комисия по правата на човека, 21 октомври 1993, *Baragiola – Switzerland* (вх. № 17265/90; D&R 75, стр. 76).

В този смисъл, трябва да се упомене и Протоколът по препоръките (2003)13 на Комисията на министрите на Европейския съвет за предоставянето на информация чрез медиите по отношение на наказателноправни процедури (приет на 10 юли 2003 г.). Препоръката е отправена изцяло към медиите и към (съдебните) власти и повтаря необходимостта на съдебните власти да предоставят на медиите само потвърдена информация (принцип 3), необходимостта от уважаване на презумпцията за невинност (принцип 2) и необходимостта да се уважава неприкосновеността на (семействата на) заподозрените, жертвите и свидетелите (принцип 8).

- Друг удачен фактор при оценяване на ролята на медиите е да се провери дали медийното отразяване като цяло изразява единодушно дадена оценка на съдебните процедури.²³
- Изглежда еднакво важно да се оцени точния характер на направените в медиите коментари, т.е. какви са били нюансите в репортажа.²⁴ Медиите биха се защитили с тезата, че те защитават “обществения интерес” от корупция и злоупотреби, но не бива да забравяме, че медиите са комерсиална индустрия, която има своите “новинарски” ценности - конфликтът и сензациите.²⁵
- Шести фактор е това дали самите медии са предупредили за опасността от евентуално предреждаване на процеса от медиите.²⁶
- И последно, Комисията посочи, че изрично разглеждане на потенциалното влияние на медиите върху процеса и съдиите при издаването им на решение също е от значение. В делото на *Бараджола* в мотивите си в решението на първа инстанция съдиите показват, че те внимателно са разгледали всички доказателства. В последващите обжалвания съдиите изрично разглеждат влиянието, което медиите са изиграли върху процеса. Това изрично разглеждане от националната съдебна система изглежда отговаряше на желанията на Комисията.

Делото *Кракси*²⁷ показва, че критериите, споменати по-горе също, ще се използват от съда при разглеждането на нарушение на член 6 от Европейската конвенция по правата на човека (право на справедлив процес) заради дадена медийна кампания. Кракси е премиер на Италия. Срещу него са заведени наказателни процедури след установяването на сериозни нарушения. Наказателните процедури срещу Кракси и други политически, икономически и правителствени фигури са отразени от медиите. Кракси подава оплакване пред съда, че не е имал справедлив процес заради медийното отразяване. Съдът отбелязва, че интересът на медиите произтича от факта, че Кракси заема важен пост, от политическия контекст и сериозността на отправените обвинения. По мнението на съда неизбежно е това, че медиите правят остри коментари по такава

²³ Европейска комисия по правата на човека, 21 октомври 1993, *Baragiola – Switzerland* (вх. № 17265/90; D&R 75, стр. 76).

²⁴ Европейска комисия по правата на човека, 9 март 1987 г., *Channel Four Television a.o. – United Kingdom* (вх. № 11553/85 и 11658/85; D&R 51, стр. 136) и Европейска комисия по правата на човека, 13 април 1989 г., *C. – United Kingdom* (вх. № 14132/88; D&R 61, стр. 285). Вж. също Sparks, *Television and the drama of crime*, Open University Press, 1992; A. Nicol, "Reporting in court", in: *Law Society's Gazette* 1991, pp. 17-18 and M.J. Beloff, "Fair trial-free press? Reporting restrictions in law and practice", in: *Public Law* 1992, pp. 92-101 и позоваването на Доклад №. 4 от Комисията по медийни жалби, упомената на стр. 95: "Комисията започна практиката някои вестници за отразяват накратко само започването на делата, когато се предоставят важни и шокиращи данни, като резултатът от делата следва да се публикува незабележимо... Точното отразяване на цялото дело, част от което вече е отразено, е основно изискване на правилното правораздаване."

²⁵ V. Naylor, "Fair trial or free press: legal responses to media reports of criminal trials", in: *Cambridge Law Journal* 1994, p. 492.

²⁶ Европейска комисия по правата на човека, 21 октомври 1993, *Baragiola – Switzerland* (вх. № 17265/90; D&R 75, р. 76).

²⁷ Европейски съд по правата на човека, 5 декември 2002, *Craxi – Italy* (вх. № 34896/97), §§96-108.

специфично дело, което поставя и въпроси относно морала на високопоставени общественици и връзките между политическите и бизнес средите. Съдът отбелязва, че делото Кракси е разглеждано от съдебен състав, съставен изключително от съдии професионалисти и с нищо не може да се предположи, че тези съдии са били повлияни от публикациите в пресата. Освен това Кракси твърди, че обвинението умишлено и систематично е разкривало поверителна информация пред медиите, но съдът отбелязва, че Кракси не е представил доказателства в подкрепа на тази теза. Поради това съдът постановява, че в този смисъл няма нарушение на чл. 6 от Европейската конвенция за защита на правата на човека.

Горепосочените дела следва да разграничават от случаите, в които коментарите по неприключилия съдебен процес се правят не от медиите, а от адвокатите. Пример за това е делото „Шьонфер“.²⁸ Жалбоподателят е адвокат, който се оплаква на медиите, че клиентът му е арестуван без заповед за арест. Той заявява на пресконференция, че властите проявяват грубо незачитане на правата на човека с години. Сходен, но все пак различен проблем възниква и при делото „Никула“²⁹ – в този случай критичното отношение не е изразено пред медиите, а в съдебната зала. Жалбоподателят е адвокат защитник, който внася заявление в съда, в което осъжда тактиката на прокурора като "манипулация и неправомерно представяне на доказателства". Впоследствие прокурорът завежда наказателно дело за клевета срещу жалбоподателя. Третият случай е сходен с делото „Никула“ в смисъл, че критичното отношение е изразено в съдебната зала - делото „Стеур“, Холандия.³⁰ Стеур, холандски адвокат, представлява клиент, който е обвинен за получаване на социални помощи чрез измама. Срещу клиентът на Стеур има гражданско и наказателно дело. По гражданското дело срещу клиента, Стеур твърди, че разследващият служител по случая е извлякъл показания от клиента му чрез оказване на недопустим натиск върху него. Разследващият служител подава жалба до председателя на местната адвокатска колегия, който я препраща на дисциплинарна комисия. И в трите случая Съдът е трябвало да се произнесе дали е налице нарушение на чл. 10 или не.

Решението на Съда започва с изясняване на специалния статут на адвокатите. Свободата на изразяване очевидно е гарантирана и на адвокатите, които могат да се изказват публично по въпроси, свързани с правораздаването, но критиките им не трябва да преминават определени граници. Адвокатите заемат централно място в правораздаването като посредници между гражданите и съда. Тази тяхна роля обяснява обичайните ограничения върху поведението им. Редно е от тях да се очаква да допринасят за справедливо правораздаване и да поддържат общественото доверие в съда. Това води до заключението, че Съдът е по-склонен да приеме накръняване на свободата на изразяване на адвокатите в професионален план. Не винаги е така обаче. В решението по делото „Никула“ съдът добавя към предишните констатации следното:

"[...] трудно е да се намери пресечна точка между заплахата от *ex post facto* разглеждане на критиките на адвоката, отправени към друга страна в наказателния процес – а прокурорът несъмнено е такава – и задължението на защитата да защитава ревностно интересите на клиента. Следователно, въз основа на надзора, осъществяван от съда [Европейският съд по правата на човека подчертава ролята на съда и председателя на състава за ръководене на производството, по начин, който гарантира уместно поведение – за да не трябва да се разглежда в последващо дело уместността на твърденията на някоя страна в съдебната зала], обвинението и защитата сами преценяват отношението на дадена теза по делото и ползата от нея без да се влияят от евентуалният “отрезвяващ

²⁸ Европейският съд по правата на човека, 20 май 1998г., *Шьонфер – Швейцария* (Доклади 1998, 1042), §29 и §33. вж. също и: Европейският съд по правата на човека, 24 февруари 1994г., *Касадо – Испания* (Серия А-285-А), §54.

²⁹ Европейският съд по правата на човека, 21 март 2002г., *Никула - Финландия* (вх. № 31611/96).

³⁰ Европейският съд по правата на човека, 28 октомври 2003г., *Стеур – Холандия* (вх. № 39657/98).

ефект” дори и на сравнително леко наказание или изплащане на обезщетение за нанесени щети или разходи.”³¹

Сходни са мотивите на Съда и по отношение на “отрезвяващия ефект” на дисциплинарните наказания. По делото “*Стеур*” на жалбоподателя не е налагано наказание. Съдът обаче не е счел това за съществено – той е отбелязал, че Стеур е намерен за виновен по дисциплинарно дело за нарушаване на съответните професионални стандарти. Съдът посочва, че тази констатация може да има обезкуражаващ ефект върху адвоката, в смисъл че той може да се почувства ограничен в избора на аргументи, с които да защитава бъдещите си клиенти.

Съдът взема предвид няколко обстоятелства от тези жалби:

- Съдът предоставя по-силна защита при изявления, с които обвиняемия критикува прокурора, за разлика от случаите на словесни нападки срещу съдията или съда като цяло (*Никула*, §50).
- Сериозността и общия характер на критиките и тона, с които са отправени (*Шьонфер*, §32). В решението си по делото “*Никула*” (§51) Съдът, например, позволява по-голяма свобода при отправянето на критични забележки, ако те имат процесуален характер: “критиката е ограничена единствено до работата на X като прокурор по делото срещу клиента на жалбоподателя, а не върху неговите основни професионални или други качества. В този процесуален контекст X е бил обект на много съществена критика от страна на жалбоподателя в качеството и на защитник”. Съвсем различно ще е положението, ако адвокатът нанесе лична обида. Напр. по делото “*Махлер*” адвокатът заявява, че прокурорът е написал обвинителния акт “в състояние на пълно алкохолно опиянение”.³²
- Не по-малко важно е и дали органите на държавната власт са се опитали да установят дали изявленията на адвоката са верни или добросъвестни (вж. делото “*Стеуер*”).
- Тежестта на наложеното наказание (*Шьонфер*, §34; *Никула*, §54).
- Пред колко хора е отправена критиката. По делото “*Шьонфер*” (§31) Съдът обръща внимание на факта, че адвокатът първо е критикувал съдебните органи на пресконференция преди да приложи средство за правна защита, което е имало ефект.³³ По делото “*Никула*” (§52) Съдът взема предвид факта, че внесенят от жалбоподателя документ е ограничен единствено до съдебната зала, за разлика от критиките срещу съдия или прокурор, отправени чрез медиите.

Още по-друго е положението, когато представители на изпълнителната власт коментират неприключил процес. По делото “*Софттрансавто*” Президентът на Украйна пише писмо до председателя на Върховния арбитражен съд, в което го призовава да вземе участие в спор между руско и украинско публично дружество, за да “защити интересите на украинските граждани”. Съдът решава, че подобно вмешателство е несъвместимо с идеята за “независим” съд:

“На последно място, Съдът не може да не отбележи, че представители на държавната власт в Украйна на най-високо равнище се намесват в процеса редица пъти. Каквито и причини да дава правителството, за да оправдае подобно вмешателство, Съдът счита, че по съдържание и по начин на извършване те е *ipso facto* несъвместимо с понятието за “независим и справедлив съд” по смисъла на чл. 6 §1 на Конвенцията.”³⁴

³¹ Европейският съд по правата на човека, 21 март 2002г., *Никула - Финландия* (вх. № 31611/96), §54.

³² Европейската комисия по правата на човека, 14 януари 1998г., *Махлер - Германия* (вх. № 29045/95). Вж. също и Европейската комисия по правата на човека, 30 юни 1997г., *У.Р. - Австрия* (вх. № 26602/95) – в този случай адвокатът окачествява мнението на съдията като “абсурдно”.

³³ Вж. също и Европейската комисия по правата на човека, 13 март 1986г., *Принс – Обединеното кралство* (вх. № 11456/85; *Д&Р* 46, стр. 222).

³⁴ Европейският съд по правата на човека, 25 юли 2002, *Софттрансавто холдинг - Украйна* (вх. № 48553/99), §80. Вж. също и заключителния доклад на проект “Укрепване върховенството на

Аналогично, по делото “*Фалкоиану*”³⁵, жалбоподателите оспорват независимостта на Върховния съд в Румъния, защото последният се е отклонил от практиката си след реч, изнесена от румънския президент, Илиеску, през 1994г., в която той казва, че не трябва да се изпълняват съдебните решения за реституция на незаконно национализираните имоти. Според Съда нищо не подсказва, че състава, който е гледал делото на жалбоподателите, е бил повлиян от думите на президента, а и фактът, че двама от съдиите са гласували преди това практиката на съда да се промени означава, че правото, залегнало в чл. 6 §1 не е накърнено. Поради тези причини Съдът се произнася единодушно, че чл. 6 §1 не е нарушен в резултат на промяната на практиката на Върховния съд. По това дело подходът на Съда е доста снизходителен. Чл. 6 се счита за нарушен, единствено ако жалбоподателят може да покаже, че съдията действително е бил повлиян при решаването на дадено дело. Това е трудно преодолима пречка за жалбоподателя.

И на последно място, случаите, при които се прави опит да се влияе върху независимата съдебна власт чрез парламентарни дебати. През 1962г. Комисията трябва да се произнесе по парламентарен дебат върху устройството на съдебната власт в германския Бундестаг.³⁶ По време на дебата депутат от социалистическата партия се оплаква от присъдите, постановявани от съдиите, които според него са твърде снизходителни. За да се аргументира, той се позовава на конкретни дела, едно от които е в апелативния съд за разглеждане. Това означава ли, че съдията от апелативния съд е обект на неправомерно влияние от страна на парламента? Комисията решава, че това не е така, като посочва, че необходимостта от независима съдебна власт е спомената изрично по време на дебата. Освен това според нея е важен и фактът, че дебатът не е довел до вот или декларация, адресирана до съдията. На последно място решението на апелативния съд е надлежно обосновано. В мотивите не проличава никаква пристрастност, породена от парламентарния дебат. Това дело е ярък пример, че Комисията не е склонна да допуска безусловно забележки на депутати относно висящи дела.

закона” по програма ФАР. В Румъния министърът изпраща “нарочни писма”, в които препоръчва на съдебната власт определено тълкуване на закона (вж. Европейската комисия, *Укрепване върховенството на закона*, Nijmegen: Wolf Legal Productions, 2002, стр. 41). Тази практика е податлива на злоупотреби. Според мен решението на Съда по делото “*Софтрансавто*” няма за цел да забрани законната намеса на властите като трета страна.

³⁵ Европейският съд по правата на човека, 9 юли 2002, *Фалкоиану а.о. - Румъния* (вх. № 32943/96), §§35-38. Вж. също и идентични жалби до Европейския съд по правата на човека, 16 юли 2002, *Ciobanu - Romania* (вх. № 29053/95), §44 и Европейския съд по правата на човека, 26 ноември 2002, *Mosteanu а.о. - Romania* (вх.№ 33176/96), §§41-43.

³⁶ Европейската комисия по правата на човека, 16 юли 1962, X. - *Germany* (вх. № 1063/61; *Digest*, стр. 669-670).